CARACTERUL TELEOLOGIC AL EDUCAȚIEI

10.5281/zenodo.3525158

Doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar **Vlad PÂSLARU**
e-mail: profesorse@gmail.com
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hașdeu”

THE TELEOLOGICAL CHARACTER OF EDUCATION

Summary. Recognized as a domain defined theoretically and accessible praxeologically, the teleology of education is considered by the author as far from being understood and especially being applied correctly in the educational practice. In the last decade, curriculum construction and development in the Republic of Moldova recorded serious deviations from the essence of education teleology. Author's hermeneutic-terminological exercise reveals essential characteristics of the teleology of education, reconsidered from the field of educational policies to the field of education epistemology.

Keywords: knowledge, curriculum, learner, education, human being, aims-goals-objectives of education, teleology/ teleology of education.

Rezumat. Considerată un domeniu definit teoretic și accesibil praxiologic, teleologia educației, constată autorul, este departe de a fi înțeleasă și mai ales de a fi aplicată corect în practica educațională. Construcția și dezvoltarea curriculară din Republica Moldova din ultimul deceniu demonstrează abateri de principiu de la esența teleologiei educației. Exercițiul hermeneutic-terminologic al autorului dezvăluie caracteristici esențiale teleologiei educației, reconsiderată din domeniul politicilor educaționale spre domeniul epistemologiei educației.

Cuvinte-cheie: cunoaștere, curriculum, educabil, educație, ființă umană, scop-obiective-finalitate a educației, teleologie/teleologia educației.

Repere definitorii. Istoria pedagogiei n-a atestat vreun concept, model, teorie sau paradigmă care să fi luat în discuție caracterul teleologic al educației. Dimpotrivă, toate epistemele educației conțin, nu doar implicit, ci explicit și evidențiat, elementele teleologiei educației – *ideal, scop, obiective, finalități.*

Natura teleologică a educației se manifestă în toate domeniile ei: de la principii la ideal, scopuri, obiective și de la ele la materii, metodologie și evaluare școlară. Teleologia educației penetrează toate caracteristicile, funcțiile, formele și nivelurile educației. Ea este primul pilon al punții dintre perspectivă și finalitate, între care se produce actul educativ. Nu e posibil să examinezi un domeniu de activitate umană fără să abordezi și dimensiunea teleologică a activității sale, deoarece activitatea umană este teleologică în esență. În esență însemnând, după Al. Surdu, în *este*-le lucrului/ființei, *ceea ce este* ceva/cineva [1].

Caracterul teleologic al educației este prezentat la modul complex în cea mai importantă lucrare pedagogică românească, apărută recent, *Științele educației: dicționar enciclopedic* (2007)(ȘEDE), prin studiul lui S. Cristea: „Caracterul *teleologic* al **E** particularizează o trăsătură proprie oricărei activități umane care presupune *orientarea spre anumite scopuri*. *Scopurile* sau *finalitățile* au semnificația unor repere paradigmatice necesare pentru mobilizarea energiilor interne și valorificarea resurselor externe ale acțiunilor specifice domeniului de referință. Ele oferă o a doua manieră specifică de explicare a cauzelor unei activități, după cea evolutivă, istorică. Este o manieră specifică domeniului socio-uman, fiind bazată pe *judecata teleologică* (I. Kant) angajată în înțelegerea globală a activității, în opoziție cu *explicația mecanică*” [2, p. 339].

Trecând peste sintagmele patetice „energiile interne” și „sursele externe”, care nu dezvăluie, ci ascund natura teleologică a educației, definiția lui S. Cristea este netradițională, ea explorând caracterul *sui generis* al teleologiei educației ca fenomen al naturii umane.

O precizare se cere însă făcută: fiind congenital ființei umane, caracterul teleologic al educației *nu se bazează*, ci *este explicat* și *exprimat* de judecata teleologică, fundamentată de I. Kant. Mai puțin prin explicitare, gândirea teleologică obține valoare creativă datorită funcției expresive, deci și caracter personalizat, deoarece expresia, actul de a exprima, este unul strict individual și atitudinal, iar atitudinea este manifestare a creativității.

Atitudini de politici și praxis educațional. În contradicție cu conceptele filosofice (nivelul epis-

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

temologic) și cele pedagogice (nivelul teoretic și nivelul normativ), edițiile 2010 și 2019 ale ***curricula școlare*** – documente conceptual-normative principale ale disciplinelor școlare – nu recunosc caracterul imanent al teleologiei: acestea au exclus prima rubrică din modelul de structurare a demersului educativ – *Obiective*, înlocuind-o cu una intitulată *Subcompetențe* (în ed. a IV-a – *unități de competență*), ambii termeni fiind inventați.

Autorii curricula ultimelor ediții își motivează acțiunea cu trimitere la așa-zisul concept de „trecere de la curriculumul centrat pe obiective la curriculumul centrat pe competențe", al cărui/căror autor/autori nu sunt cunoscuți. De fapt, pretinsul concept n-a existat vreodată, prin sintagma respectivă fiind marcată o precizare făcută în aceeași perioadă cu privire la conceptul de curriculum. Precizarea prevedea acordarea de prioritate, la proiectarea obiectivelor educației, *competențelor reale* ale elevilor – tautologie stilistică, căci competențele nu pot fi altceva decât valori ale personalității educabilului. Pentru *Curriculumul de limba și literatura română*, de exemplu, precizarea ar fi trebuit înțeleasă drept o indicație de stabilire a nivelurilor reale de dezvoltare comunicativ-lingvistică și literar-lectorală a elevilor din fiecare clasă, apoi, în conformitate cu prevederile conceptuale ale educației lingvistice (EL)–educației literar-artistice (ELA), să fie formulate și obiectivele El-ELA.

Nu se știe ce i-a determinat pe autorii ediției a III-a – când deja apăruse de sub tipar ȘEDE, iar autorul studiului despre teleologie mai publicase deja în revista „Didactica Pro" câteva articole despre caracterul teleologic al educației [3], cercetătorii autohtoni contribuind și ei cu dezvoltări semnificative ale teoriei curriculumului [4] – să elimine din structura curriculumului componenta definitorie a acestuia, *teleologia*. Se știe însă exact că autorii moldoveni au inițiat astfel o „nouă pedagogie" – „educația fără obiective", dezarmând cadrele didactice autohtone de ceea ce este esențial omului: capacitatea de a-și formula obiective.

Introducând în curriculum falsul termen *subcompetențe* – cuvânt neatestat de niciun dicționar al limbii române, autorii acestuia manifestă lipsă de respect pentru limba română și vorbitorii nativi ai ei, pentru care făcătura *subcompetențe* are conotație denigratoare și umilitoare, căci a forma *subcompetențe* pentru vorbitorul nativ de limbă română înseamnă a forma oameni necompetenți, acțiune, care, fiind promovată cu „virtuozitate subcompetentă" timp de un deceniu prin ediția a III-a a curriculumului, este promovată și în ediția a IV-a a acestuia [5].

Deoarece nici reperele epistemologice, nici cele teoretice (conceptele unei enciclopedii – ale ȘEDE, nu pot fi anulate/revăzute de peste 12 ani), nici demersurile practicii educaționale (n-a fost înregistrată nicio propunere din partea cadrelor didactice de a se renunța la obiectivele educației) nu pledează și n-au pledat vreodată pentru eliminarea din curriculum și din proiectarea didactică a obiectivelor educației, caracterul voluntarist-abuziv și netemeinicia științifică a acestei acțiuni o considerăm probată, problema revenirii la un curriculum a cărei unică componentă obligatorie să fie teleologia, este, prin urmare, nu una științifică, ci managerială și deontologică.

Dar, precum deseori se întâmplă, o eroare/o prostie sau o diversiune a unui individ/a unui grup de indivizi poate genera trebuința reactualizării vechilor concepte, principii, teorii și formulării de noi temeiuri științifice pentru a anula/diminua prostia omenească. Vorba lui I. Creangă: „Un nebun aruncă o piatră în baltă și zece cuminți n-o pot scoate". Doar că noi nu ne propunem „să scoatem piatra din baltă", ci să demonstrăm/sugerăm, că aceasta nici n-ar fi trebuit aruncată în tăul necunoașterii, nici „ascunsă în sân", ci transformată în piatra unghiulară a cunoașterii. Căci fiind aprobate în iulie 2019 curricula școlare în ediția a IV-a – acțiune de politici educaționale – în care se păstrează rubrica *Subcompetențe* (reformulată în *Unități de competență*), fiind ignorate nonșalant până și recomandările Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu", acțiunea reactualizării-dezvoltării conceptului de teleologie a educației rămâne actuală imperativ.

Sensul și valorile teleologiei educației. Pentru a organiza și desfășura corect educația *hic et nunc* – căci educația dintotdeauna se desfășoară *aici și acum*, adică în unitatea spațiu-timp, este necesar să știm *ce* calitate (*in senso latu*) se dorește a fi cultivată prin educație educabilului, prin intermediul căror *valori* trebuie să se desfășoare și *cum* este corect să se efectueze educația. Răspunsul la cele trei întrebări îl sugerează ideile, conceptele, principiile, teoriile și paradigmele educației, totalitatea cărora reprezintă baza conceptuală sau *epistemologia* educației.

Răspunzând la prima întrebare, se obține un sistem de valori ale educației cu caracter prescriptiv, care se numește *teleologia educației.* Acesta include idealul educației, scopul și obiectivele educației, exprimate în termeni de caracteristici ale educabilului.

Elaborând răspunsul la a doua întrebare, se obține un sistem de valori imanente ale educației, cunoscute și cu numele de *materii de învățare* sau *conținuturi educaționale*/de studiu/de formare.

Întrebarea a treia a educației își găsește răspunsul într-un sistem de metode-procedee/tehnici-forme-mijloace, ansamblul cărora este definit ca *metodologie a educației*.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

Preocuparea noastră în limitele acestui text s-a centrat pe componenta epistemologică a educației sau *pedagogia esenței* [2, p. 333]. Esențele lucrurilor și ființelor ne sunt date prin cuvinte. Iată de ce, apropo, limba niciodată nu greșește! Multe cuvinte însă redau două și mai multe sensuri. Pentru a exprima/operá raporturile fundamentale ale lucrurilor/ființelor, deci pentru a le defini, sunt utilizați *termeni* – cuvinte având un singur sens de operare într-un context concret de cunoaștere-cercetare.

Fiecare sens fiind redat printr-un anumit termen, problema în educație, ca și în orice alt domeniu universal de activitate umană, și anume datorită/din cauza universalității activității, este că sunt folosite varietăți de termeni.

Definirea a *ceva* – a unui lucru, unei ființe – presupune avansarea unui concept fundamental [2, p. 337] al lucrului/ființei respective, conceptul dat urmând să reprezinte *ce este*-le lucrului/ființei [1], adică esența obiectului de definit.

Definirea teleologiei educației angajează ambele abordări – evolutivă, redată prin judecata/explicația mecanicistă, și teleologică, redată prin *gândirea teleologică*. Or, explicația mecanicistă nu-i este suficientă teleologiei, ea revendicându-și o judecată specifică sieși.

Așa cum am menționat mai sus, educația poate fi abordată dinspre una dintre componentele sale constituente – epistemologie, teleologie, conținuturi, metodologie. Abordarea epistemologică este una de domeniul cogniției. În acest context, educația se identifică cu cunoașterea.

A ști – este condiția firească a oricărui individ uman, nu doar a omului de știință. Știința generează, promovează și întreține știutul încă din momentul în care Eva a rupt un fruct din Pomul Cunoașterii și a mușcat din el, dându-i-l apoi lui Adam, ca acesta să roadă din granitul cunoașterii întreaga lui viață, Eva mulțumindu-se doar cu mușcătura plăcerii: a văzut că pomul (mărul) era *bun de mâncat* (gustul – instrument primordial elementar al cunoașterii) și *plăcut de privit* (prima mențiune cu privire la atitudinea estetică a omului), și că pomul era de dorit ca *să deschidă cuiva mintea* – să provoace cunoașterea! [Geneza, 3:6]. Constatăm, prin urmare, că Eva, deși s-a mulțumit cu mai puțin la pornirea motorului cunoașterii, a realizat de fapt, o abordare complexă a acesteia: din perspectiva Utilului, a Frumosului și a Cunoașterii propriu-zise, a cunoașterii esențiale, care „deschide mintea" – provoacă deșteptarea minții, care este totuna cu educația. Spusa biblică este realitate a limbii. Și întrucât limba nu greșește niciodată, căci există sub incidența principiilor cunoașterii, expresiei și creației, orice hermeneutică a textului biblic este de natură cognitivă generală, nu doar duhovnicească. Distingem astfel trei valori sintetizate ale cunoașterii în fragmentul examinat, toate trei creând și sensul educației:

- Prima valoare a cunoașterii, *bun de mâncat*, este legată de ființa biologică, strict utilitar-vitală, a omului.
- A doua valoare a cunoașterii, *plăcut de privit*, instituie atitudinea estetică.
- A treia valoare a cunoașterii, *să deschidă cuiva mintea*, se identifică cu motorul cunoașterii, deci cu însăși cunoașterea de sorginte educativă.

Pronumele impersonal *cuiva* apare în enunțul examinat mai degrabă ca obiect învestit cu cunoaștere decât ca subiect al cunoașterii. E o sugestie cu privire la originea cunoașterii: aceasta, conform sursei citate, nu se află în om, ci în afara lui; omul este doar exponentul cunoașterii – cineva care face ceva la o poruncă a altcuiva.

A doua substanță a lui *cuiva* este caracterul impersonal, indefinit al celui care ar putea să realizeze cunoașterea: mintea i se deschide nu oricui, ci doar *cuiva*.

În realitate, mintea i se deschide oricui, dar întra-un mod și întra-o măsură diferită – e principiul universalității educației.

Cuvântul *termen* este și el un termen – *lingvistic*. Termenul *termen*, definit de DEX drept „fiecare dintre cuvintele sau grupurile de cuvinte care au o accepție specifică unui anumit domeniu de activitate", are privilegiul unei specificități. Specificitatea însă nu se erijează în excepție sau abatere, ci se retrage modestă într-o entitate. Iar entitățile alcătuiesc esențele lumii. *Termenii deci marchează esențele lumii*.

Pornind de la acest precept, ne întrebăm cu privire la *posibilitatea educației* – un termen lipsă în terminologia pedagogică, dar pe care l-am lansat într-o carte de tablete și eseuri în 2011 [6]. Motivația pentru o astfel de lucrare a fost una practic-teoretică, autorul fiind determinat mai mult praxiologic decât teoretic să se întrebe dacă educația în general este posibilă, datele praxis-ului pentru un răspuns negativ fiind mai multe și mai îndărătnice decât cele ale tuturor conceptelor și teoriilor pedagogice din lume, care afirmă că educația ar fi posibilă. Numai că niciuna dintre aceste diamante ale gândirii pedagogice nu indică cu claritate și fermitate acel *dat universal imuabil* care să certifice posibilitatea educației, toți autorii pornind în argumentarea conceptelor, teoriilor și paradigmelor pedagogice elaborate de la un *imperativ* – educația este utilă, pozitivă, necesară etc. –, nu de la o *epistemă*, care să confirme dezideratul imperativ al educației.

Or conceptul de teleologie a educației seamănă mai degrabă cu un deziderat elaborat *in agora* decât cu un produs științific.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

Depozitarul lexicografic al teleologiei educației. Întrebarea, dar și îngrijorarea filosofică, care ne-au determinat să regândim determinativele termenului ***educație***, sunt argumentate de sensurile oficializate ale acestuia de către dicționare.

Șăineanu, ed. VI (1929): **1.** Desvoltarea[1] facultăților fizice, intelectuale și morale; **2.** apucături din copilărie: *bună, rea educație*; **3.** cunoștința și practica datinilor sociale: *om fără educație* – statuează caracterul triadic al educației – deci, și al ființei umane, categoriei *morală* atribuindu-i-se și valoare implicit spirituală; consideră drept premise ale educației aptitudinile (facultățile) și deprinderile (apucăturile), care trebuie să fie combinate cu orientarea etno-socială a educației.

Scriban (1939): Creștere, acțiunea de a educa, de a dezvolta calitățile fizice, intelectuale și morale: *acest om are o bună educațiune*. Știința și practica uzurilor de societate: *acest om are o educațiune de salon, dar carte multă nu știe*. – Și **-ație** - subscrie caracterului triadic și orientării sociale a educației, atribuindu-i moralei valoare spirituală.

Dicționarul limbii române literare contemporane (1955–1957): Influențare sistematică și conștientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice a copiilor și a tineretului; totalitatea metodelor folosite în vederea acestei activități pedagogice; <...> îndrumare, ajutor dat pentru creșterea nivelului ideologic, profesional, cultural. <...> ◊ *Educație comunistă* = educație în spiritul atașamentului față de clasa muncitoare și al internaționalismului proletar, cultivarea în masa de muncitori, țărani și intelectuali a unei atitudini comuniste față de muncă, față de proprietatea socialistă <...> - menționează caracterul triadic, orientarea socială și ideologico-partinică a educației; e o definiție-atitudine (față de clasele sociale și față de muncă); definirea educației se face printr-o componentă (metodologia) a sa; se confundă educația cu dezvoltarea (creșterea); acțiunea de influență a educației se limitează la copii și tineri.

Dicționar de neologisme (1986): Educare; influențare sistematică și conștientă a dezvoltării facultăților intelectuale, morale și fizice ale copiilor și tineretului; totalitatea metodelor folosite în acest scop; (*p. ext.*) culturalizare, ridicare metodică a nivelului ideologic, cultural, profesional; faptul de a dezvolta facultățile morale, intelectuale și fizice ale unui om, ale unui popor etc. <...> - confirmă caracterul triadic al educabilului și esența culturalizatoare a educației; înțelege educația ca acțiune unidirecțională educator - educabil; definește educația cu o componentă a sa (metodologia); discriminează educația în ideologie, cultură și profesie; extinde obiectul educației asupra popoarelor.

DEX (1998): Ansamblu de măsuri aplicate în mod sistematic în vederea formării și dezvoltării însușirilor intelectuale, morale sau fizice ale copiilor și ale tineretului sau, *p. ext.,* ale oamenilor, ale societății etc.; rezultatul acestei activități pedagogice; bună creștere, comportare civilizată în societate. <...> - identifică educația cu două dintre componentele sale: măsurile (activitățile) și rezultatul educației (finalitățile); reduce conținuturile educației la însușirile intelectuale, morale și fizice și ignorând, de exemplu, caracteristicile estetice și spirituale ale educabilului.

Marele dicționar de neologisme (2000): 1. Activitate socială cu caracter fundamental de transmitere a experienței de viață, a culturii către generații tinere, de influențare sistematică și conștientă a dezvoltării intelectuale, morale sau fizice; totalitatea acestei acțiuni. 2. bună creștere, bună cuviință. <...> - evidențiază caracterul social al educației; definește educația ca transmitere de experiențe și cultură; confirmă caracterul triadic al educabilului; menționează sintetizarea acțiunilor educative.

NODEX (*Noul dicționar explicativ al limbii române*) (2002): ansamblu de măsuri aplicate în mod sistematic și conștient în vederea formării și dezvoltării facultăților intelectuale, morale și fizice ale oamenilor (în special ale copiilor și tineretului) <...> - confirmă natura triadică a educabilului.

Noul Dicționar universal al limbii române (2007): 1. ansamblu de activități orientate spre formarea și dezvoltarea trăsăturilor intelectuale, morale și fizice ale oamenilor (tineri) <...>; 2. (proces de) influențare sistematică (într-un cadru organizat) a formării însușirilor intelectuale, morale și fizice <...>; 3. (nivel înalt de) dezvoltare intelectuală, morală sau fizică: *oameni ca Gavrilcea nu trebuiesc priviți din punctul de vedere al educației, ci al funcției pe care o îndeplinesc*. CĂL.; *om fără educație*; 4. Dezvoltare metodică a unei facultăți sau a unui organ<...>; - confirmă natura triadică a educabilului; statuează caracterul dinamic implicit și explicit al **e**; finalitate a **e**: nivel de dezvoltare intelectuală, morală și fizică a individului; limitează categoria educabililor la copii și tineri.

DEX (2009): **1.** Fenomen social fundamental de transmitere a experienței de viață a generațiilor adulte și a culturii către generațiile de copii și tineri, abilitării pentru integrarea lor în societate. **2.** Cunoașterea bunelor maniere și comportarea în societate conform acestora. <...> - reduce subiecții educației la copii și tineri, limitând în timp educabilitatea și considerând că **e** s-ar termina odată cu maturizarea omului; acor-

[1] În definițiile extrase din dicționare s-a păstrat ortografia originalului.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

dă prioritate experienţelor de viaţă ale adulţilor în conţinuturile şi naturii sociale a **e**.

Micul dicţionar academic (2010): **1.** Ansamblu de metode şi de măsuri aplicate sistematic (şi în cadru organizat) cu scopul formării şi dezvoltării însuşirilor intelectuale, morale, fizice etc. ale copiilor, ale tineretului sau ale oamenilor ori ale colectivităţilor umane. **2.** (Proces de) influenţare sistematică (şi în cadru organizat) a formării şi dezvoltării însuşirilor intelectuale, morale, fizice etc. ale copiilor, ale tineretului sau ale oamenilor ori ale colectivităţilor umane prin educaţie. <...> **3.** Rezultat al activităţii de educaţie (**2**). <...> **10.** Cunoaştere şi practicare a regulilor de conviețuire socială. **11.** Comportare civilizată în societate. <...> **15.** Dezvoltare metodică a unei facultăţi, a unui organ etc. Si: *exerciţiu*. **16.** Rezultat al educaţiei (**15**). Si: *deprindere* – primele 3 sensuri (al 3-lea fiind reluat de al 16-lea), sunt eclectice, depăşite de pedagogia modernă, iar pe alocuri şi eronate: definesc **e** printr-o componentă a sa, respectiv, ca metodologie şi scop, proces, finalitate (rezultat); indică drept subiecţi ai **e** doar copiii şi tineretul, separându-i de adulţi (identificaţi ca *oameni*, de parcă copiii şi tinerii n-ar fi oameni!) şi de colectivităţile umane; tratează greşit noţiunea de *cadru organizat al e*, deşi educaţia se realizează în măsură şi în calitate importantă şi în cadre neorganizate (informale).

Dicţionar de sociologie: (Sociologia **e.**), ansamblu de acţiuni sociale de transmitere a culturii, de generare, organizare şi conducere a învăţării individuale sau colective. <...>; şcolaritatea <...> reproduce şansele şi oportunităţile şcolare şi sociale din societăţile bazate pe principii ierarhice ale organizării sociale. **E.** intervine ca un factor reproducător între statutul de origine şi cel de destinaţie, iar structura socială existentă reglementează toate raporturile ce se stabilesc între **e.** şi celelalte componente ale societăţii. <...> **E.** ca factor al reproducţiei sociale şi culturale: Elevii sunt priviţi ca persoane care creează, preiau şi evaluează semnificaţii în raporturile vieţii şcolare sau extraşcolare cotidiene, asimilează, transmit sau reproduc diverse procedee interpretative prin care îşi construiesc propriul sine şi conferă sens lumii din afară. <...> În **e.** se operează cu Transmiterea de simboluri cu ajutorul limbajului se face în baza unor principii specifice şi prin intermediul unor mecanisme ce asigură condiţiile reproducerii culturale <...>, care conduc la formarea unei tipologii a conştiinţelor individuale încadrate în structura de clasă pe care o reproduc. Atitudinile, normele şi modelele de comportare promovate de şcoală şi asimilate de elevi <...> se structurează în moduri de prezentare a sinelui, în concepţii despre sine şi în identităţi sociale de clasă care creează condiţiile unei adecvate şi eficiente integrări în muncă – reiterează caracterul triadic al educabilului; consideră cultura factor exterior al educabilului; reproduce natura şi structura raporturilor sociale; recunoaşte educabililor capacitatea de acumulare/asimilare/reproducere a culturii, dar şi pe cea de creare, evaluare şi interpretare a acesteia, *în consecinţă* – de construire a sinelui propriu şi de conferire de sens lumii din afară; menţionează rolul primordial al limbajelor şi simbolurilor de transmitere a valorilor culturii către educabili; subliniază funcţia definitorie a atitudinilor formate în şcoală: de a-şi prezenta sinele în concepţii şi identităţi (sociale şi de clasă), care favorizează integrarea în muncă; îngustează funcţia atitudinilor la integrarea în muncă (tabelul 1).

După cum se poate deduce din tabelul 1, cele 11 dicţionare ale limbii române sintetizează o mulţime de caracteristici ale educaţiei, unele dintre ele, precum caracterul triadic al educabilului/educaţiei (7/63,63 %), orientarea socială (4/36,36 %), esenţa culturalizatoare a educaţiei (1/9,09 %), caracterul creativ-autoexpresiv (1/9,09 %) fiind definitorii. Dintre cele patru enunţuri definitorii însă, doar una este şi esenţială educaţiei – *culturalizarea educabilului*. Omul se naşte fiinţă biologică, celelalte două fiinţe ale sale, intelectuală şi spirituală, fiindu-i date doar în stare latentă. Convertirea stării latente în valori ale persoanei este o activitate desfăşurată sub incidenţa exclusivă a educaţiei. Sau: Educaţia este procesul de convertire triadică a stării latente a individului. Şi numai fiind supus acţiunilor educative, individul uman îşi dezvoltă, în unitate triadică, atât fiinţa biologică, cât şi fiinţele intelectuale şi spirituale. *Omul nu poate ajunge om decât prin educaţie*, afirmă I. Kant [7].

Aspectele definitorii ale educaţiei/teleologiei educaţiei. Deşi limba nu greşeşte niciodată, dicţionarele uneori mai greşesc, iar de cele mai multe ori nu oferă sensul esenţial al noţiunii definite. Astfel, niciunul dintre cele 11 dicţionare ale limbii române (selectate în ordinea citării de *DEX-on line*) nu redă sensul primordial al educaţiei – acela de desăvârşire a fiinţei umane, sens identificabil cu scopul-finalitatea şi procesul-modalitatea *devenirii întru propria fiinţă* [8]. Căci desăvârşirea, deşi poate fi aplicată şi unor grupuri, colective, comunităţi şi formelor sociale de existenţă a acestora, *este o noţiune raportată* de toţi autorii care au gândit esenţa educaţiei – de la Platon, Aristotel, Socrate la Augustin, Kant şi W. von Humboldt, şi de la ei la J.G. Herder şi J. Dewey, M. Eminescu şi I. Creangă, M. Vulcănescu şi Ş. Bârsănescu – *la individul educabil*, în existenţa sa spaţio-temporală. Or, anume esenţa educaţiei raportată la individul uman lipseşte dicţionarelor examinate, aceasta fiind

BDD-A30702 © 2019 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

Tabelul 1

Ierarhia conceptelor de definire a educației în dicționarele limbii române

Concepte de definire	Frecvența	Aferentă e moderne	Improprie e moderne
Premisele definitorii ale educației sunt aptitudinile/ facultățile	7/63,63 %	+	
Caracterul triadic al educabilului, respectiv, al educației: fizică, intelectuală, morală/spirituală	7/63,63%	+	
Orientarea socială a educației	4/36,36%	+	
Identificarea educației cu transmiterea de experiențe și cultură	3/27,27%	+	
Atribuirea valorii spirituale categoriei *morală*	2/18,18%	+	
Identificarea educației cu finalitățile sale	2/18,18%	+	
Extinderea obiectului educabililor asupra grupurilor, colectivelor, popoarelor	2/18,18%	+	
Operarea cu simboluri și limbaje în comunicarea-receptarea/însușirea culturii	1/9,09%	+	
Identificarea educației cu atitudinile și identitatea educabilului	1/9,09%	+	
Caracterul creativ și auto-expresiv al educației	1/9,09%	+	
Orientarea etno-socială a educației	1/9,09%	+	
Combinarea aptitudinilor cu orientarea socială a educației	1/9,09%	+	
Esența culturalizatoare a educației	1/9,09%	+	
Sintetizarea acțiunilor educative	1/9,09%	+	
Definirea educației prin componentele sale: metodologie-3, scop, proces și activități – câte 1	6/54,54%		+
Limitarea obiectului educației la copii și tineret	3/27,27%		+
Limitarea câmpului educațional la educația formală	1/9,09%		+
Îngustează funcția atitudinilor la integrarea în muncă	1/9,09%		+
Confundarea educației cu creșterea	1/9,09%		+
Orientarea unidirecțională a educației, educator-educabil	1/9,09%		+
Discriminarea educației în ideologie, cultură și profesie	1/9,09%		+
Reducerea conținuturilor educației la însușirile intelectuale, morale și fizice	1/9,09%		+
Total	**49/100%**	**34/69,39%**	**15/30,61%**

substituită lejer prin raportarea exclusivă sau aproape exclusivă la social.

În sensul preocupat, conceptul educațional modern/viziunea educativă a contemporaneității, care avansează drept principiu fundamental centrarea educației pe persoana educabilului, trebuie înțeleasă nu doar în sens îngust metodologic – de identificare/ aplicare a unor metode-procedee/tehnici-forme-mijloace de activizare a potențialului de formare-dezvoltare a educabilului, ci ca o conștientizare profundă a esenței ființei umane, a rostului ei în lume și universului său intim. Abia adoptând o astfel de abordare a ființei celui educat este posibil a stabili atât teleologia generală a *educației hic et nunc*, cât și a educației individilor. Iar teleologia generală, particulară și cea singulară a educației poate fi stabilită doar în urma definirii la cel mai înalt grad de generalitate a educației înseși.

Provocarea a fost făcută de marile autorități ale gândirii umane, la unii ne-am referit mai sus, dar cea mai explicită rămâne a fi cea a lui I. Kant care, după dezvăluirea esenței artei [9], ne dă și esența educației [7], exprimată de scopul ei general, universal, omniprezent: a-i asigura educabilului condiția de *a deveni om hic et nunc*, concept dezvoltat de C. Noica în *devenirea întru ființă* [8] – deci nu un om în general, ci un individ uman concret.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

Conceptul filosofic al educației se regăsește concretizat în formulă teoretică în mai multe lucrări de pedagogie, printre care formula lui C. Schifirneț este una mai deplină și mai explicită. Educația, scrie autorul, se distinge prin trăsături intrinseci: caracter specific uman, universalitate, istoricitate, caracter permanent, diferențiere în funcție de contextele reale în care acționează caracterul național. Ea pune la dispoziția subiectului mijloacele necesare socializării lui [10]. Comentarea fiecărui aspect definitoriu o validează și în raport cu teleologia educației:

- *caracterul specific uman*: deși există numeroase experiențe de schimbare a comportamentului unor animale, păsări și înotătoare, respectivele comportamente nu sunt decât dresaje, căci nu sunt asumate de subiecții lor; educația este specific umană, căci doar ființa om, fiind dotată cu conștiință (=capacitatea de a și-o forma-dezvolta), și-o poate asuma;
- *universalitatea*: educația este caracteristică tuturor indivizilor umani sănătoși fizic și psihic, din toate spațiile și din toate timpurile, pe când dresajul se aplică doar unor specimene de animale, păsări, înotătoare;
- *istoricitatea*: educația se produce în timp și spațiu, *hic et nunc*, proiectându-și valorile (informații-cunoștințe, experiențe, idei-concepte-principii-teorii-paradigme) din trecut către viitor;
- *permanența*: omul nu poate exista altfel decât într-un proces continuu de auto-formare și desăvârșire; întreruperea procesului de desăvârșire a propriei ființe provoacă degradarea acesteia;
- *diferențiere etnică*: existența a trei rase umane (europeană, asiatică, africană) și a unei rase intermediare (metisă), precum și a numeroase etnii (triburi, popoarații, neamuri, națiuni) certifică atât existența mai multor „specii umane", care validează diversitatea și multiculturalitatea ființei umane – a multiplelor căi de culturalizare/devenire întru ființa umană, și unicitatea idealului/scopului existenței umane, deci și a educației, care produce atât ființa umană, cât și existența sa.

Cu un an înainte de apariția lucrării lui C. Schifirneț, a apărut lucrarea noastră, care complementează caracteristicile definitorii ale educației cu orientarea de principiu a acesteia – *caracterul pozitiv* [11]: deși există mai multe experiențe de educație negativă – contrară firii umane, în mare, oamenii preferă educația pozitivă – cea care asigură desăvârșirea educabilului. Această orientare nu poate fi explicată altfel decât prin natura implicit spirituală a ființei umane, caracterul pozitiv al educației fiind factorul care îl menține pe om în datul său existențial.

Educația – condiție a existenței umane. Cunoașterea umană este variată ca formă și nu toate tipurile de cunoaștere descoperă adevăruri obiective. Mai exact, doar cunoașterea științifică are pretenția de a fi o cunoaștere obiectivă, adică în conformitate cu obiectul cunoașterii. *Cunoașterea mitic-religioasă*, *cunoașterea empirică* și *cunoașterea artistic-estetică* acordă prioritate activității de cunoaștere a subiectului cunoașterii, adevărul fiind creat/re-creat în procesul cunoașterii și în funcție de entitatea subiectului cunoașterii. Mai mult, chiar și cunoașterea științifică nu întotdeauna este doar obiectivă. Deseori ea este obiectiv-subiectivă, precum în științele umanistice[2]. De unde deducem că *lumea este continuu creată de către om* – nu și de celelalte vietăți, care există în lanțuri trofice, iar acestea nu creează natura, ci o mențin în determinațiile sale dintotdeauna. Fiind omul parte a lumii, el se creează continuu și pe sine însuși, această creație purtând numele de *educație*. Astfel, educația este posibilă și există cu adevărat, căci se produce continuu drept condiție fundamentală a ființării omului.

Motorul educației – motivația. Dar, deși deducția noastră este logică, ea poate fi atacată ca având doar valoare a gândirii, nu și o existență reală. O suplimentăm cu argumentul praxis-ului: volens-nolens, deplin sau mai puțin conștient, toată lumea își educă copiii și fiecare om se autoeducă, căci fiecare individ uman se vrea, se dorește (De ce oare?) *mai bun* – mai dezvoltat fizic, intelectual și moral decât este în momentul vorbirii, căci, se crede, această *avansare în mai bun*/în mai bine îi va aduce neapărat și *starea de bine* – fericirea. Fericirea certifică desăvârșirea, iar, conform dogmelor religioase, ea este una cu dumnezeirea. Deci educația este posibilă și se produce cu adevărat, căci o practică toți oamenii din lume – concluzia este confirmată de conceptul culturologic de om al lui Herder ca avansare din natură în cultură [12], și de conceptul filosofic al lui C. Noica, redat de propoziția: omul nu există ca om, el *devine întru ființa umană* [8]. Or, *educația* nu-i doar posibilă; ea *este esențială ființei umane*.

Germenele educației – un dat. Aceste simple – căci au devenit universale! – adevăruri ale educației n-o fac posibilă și în plan profesional. Un student pedagog ar putea înțelege sensul adevărurilor de mai sus, căci principiile gândirii sunt universale, dar nu

[2] Este cunoscută afirmația lui Napoleon din timpul campaniei în Africa de nord: Important este să cuceresc acest teritoriu, apoi voi angaja o sută de istorici, care vor demonstra că acesta dintotdeauna a aparținut Franței. Deși lucrurile nu s-au întâmplat chiar așa cum a declarat Napoleon, o parte din populația Africii a adoptat ca limbă oficială, instruire și confesională franceza. Și acesta este un adevăr științific obiectiv, însă un adevăr creat.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

va ști cum să realizeze efectiv educația copiilor/elevilor/studenților – poate doar reactualizând practicile educaționale care i s-au aplicat lui însuși. Studentul pedagog, pentru a deveni pedagog, trebuie să cunoască nu doar un complex de pârghii, manivele și butoane care, fiind acționate, să producă efect educativ (trăiri-competențe-abilități-trăsături caracteriale-comportamente-reprezentări și viziuni), ci și modul în care se produc efectele educaționale, dar, mai ales, *motorul* care declanșează procesul de „avansare din natură în cultură" a educabililor – *factorul primordial* sau *germenele educației,* care nu poate fi decât *un dat*.

Natura triadică a datului educațional. Datul ființei umane este de natura triadică – unitatea ființei biologice, intelectuale și spirituale.

Dacă ar fi omul doar ființă biologică, nu ar fi determinat să se dezvolte ca ființă intelectuală și ca ființă spirituală, deoarece limitele biologicului sunt prestabilite de determinațiile în interiorul cărora există natura. Căci *natura* (fizicul), afirmă Kant, există sub semnul determinațiilor, iar *suprasensibilul* (metafizicul) – trăirea, ideea, spiritul, credința, creația – este autoreflexiv [9].

Având în vedere limitele și distorsiunile viziunare dominante (și azi) din câmpul educațional și științific al educabililor din arealul pruto-nistrean (cauze: deznaționalizarea forțată, în anii de ocupație rusă-sovietică, prin administrare, învățământ și practicile confesionale și prin separarea de procesul de definitivare a națiunii române – deci și de matricea națiunii române), aici se cere făcută o precizare de rigoare: unitatea fizic-spirituală a lumii nu se datorează primatului materiei (în raport cu spiritul, pe care l-ar genera), precum afirmă marxismul, ci interacțiunii fizicului și metafizicului, iar modul de relație *interacțiune* recunoaște ambelor lucruri care interacționează calitatea de entități distincte. Fizicul nu produce spirit; el este mediul care, fiind modificat de spirit într-o relație de interacțiune, definită de Șt. Lupașcu ca *logică dinamică a contradictoriului* [13], face posibilă desăvârșirea spiritului. Natura, de exemplu, nu produce opere de literatură și artă cu numele peisaje și pasteluri: spiritul alecsandrin, în interacțiune cu realitatea naturii luncii din Mircești, a creat *Concertul în luncă*. Spiritul se auto-desăvârșește prin modificarea creatoare a fizicului și prin autocreație.

Relația examinată este specific umană. În afara omului, spiritul nu funcționează ca entitate responsabilă de dezvoltare-desăvârșire, căci realitatea fizică ne-umanizată, aflându-se în relații determinative, nu generează creație, ci doar evoluție. Acționând spiritul asupra fizicului uman – accesând mecanismele psihofiziologice, provoacă modificarea pozitivă (deci dezvoltarea) atât a ființei biologice, cât și a ființei intelectuale și celei spirituale ale omului.

O astfel de modificare a ființei umane se numește *educație,* valorile căreia sunt esențial determinate teleologic, căci devenim ceea ce suntem în funcție de idealul-scopul-obiectivele pe care ni le propunem să le atingem.

În concluzie. Educația este o entitate legată congenital de ființa umană: *educația este devenirea întru ființă și ființarea ființei întra-un cadru existențial dat prin educație și creat prin educație*. Având o existență ontogenetică și filogenetică, *educația este esențial teleologică*, atât educatorul, cât și educabilul asumându-și acțiunea educațională – de conceptualizare-proiectare-realizare propriu-zisă – evaluare – corectare, precum și de înțelegere a propriei ființe și a sensului existenței umane ca proces neîntrerupt de auto-desăvârșire. Acțiunea educațională și finalitatea educației sunt esențial teleologice, căci ființa umană își asumă propria ființare, sensul ei și orientarea sa pozitivă spre sinele desăvârșit.

Derogarea de la aceste principii ale cunoașterii-educației produce eșecuri educaționale și deformări sociale. În consecință, practicile din ultimul deceniu din Republica Moldova de renunțare la obiectivele educaționale în construcția și dezvoltarea curriculară și în procesul viu pedagogic reprezintă grave erori de fond ale politicilor educaționale și în elaborarea cadrului conceptual-normativ al educației.

BIBLIOGRAFIE

1. Surdu Al. Pentamorfoza artei. București: Editura Academiei Române, 1993. 191 p.

2. Științele educației: dicționar enciclopedic./E. Noveanu, D. Potolea. București: Sigma, 2007 - 2 vol. Vol. I.- 694 p., Vol. II – 601 p.

3. Cristea S. Conceptele-cheie în pedagogie. În: Didactica Pro, 2001, nr. 1(5); Proiectarea pedagogică din perspectivă curriculară, 2001, nr. 5(9); Finalitățile educației, 2001, nr.6(10); Conceptul de curriculum, 2002, nr.6(16); Reforma învățământului, 2004, nr. 5-6 (28); Curriculumul Național, 2015, nr.5(93-94).

4. Pâslaru Vl., Crișan Al., Cerkez M. ș.a. Curriculum disciplinar de limba și literatura română. Clasele V-IX. Ch.: Știința, 1997; L. Papuc, I. Negură, Vl. Pâslaru. Curriculum psihopedagogic universitar de bază. Ch.: UPSC, 2000; Guțu Vl., Silistraru N. ș.a. Teoria și metodologia curriculumului universitar/USM, 2003; L. Papuc. Epistemologia și praxiologia curriculumului pedagogic universitar / Ch., UPSC, 2005; Pâslaru Vl., Papuc L., Negură I. ș.a. Construcție și dezvoltare curriculară. Partea I. Cadrul teoretic. UPSC, 2005; Curriculum școlar: Proiectare, implementare și dezvoltare. Ch.: Univers Pedagogic, 2007 ș.a.

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)

5. Limba și literatura română. Curriculum pentru clasele a V-a – a IX/MECC. Ch, 2019. 62 p.; Limba și literatura română. Curriculum pentru clasele a X-a – a XII-a/MECC. Ch., 2019. 59 p.

6. Pâslaru Vl. (Im)Posibila educație. Chișinău: Grupul Editorial Litera, 2011. 232 p.

7. Kant I. Tratat de pedagogie. Religia în limitele rațiunii. Iași: Aurora SRL, 1992. 152 p.

8. Noica C. Devenirea întru ființă, vol. I: Încercarea asupra filozofiei tradiționale; vol. II: Tratat de ontologie. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

9. Kant I. Critica facultății de judecare. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1981.

10. Schifirneț C. Sociologie. București: Ed. Comunicare, ro., 2004. 253 p.

11. Pâslaru Vl. Principiul pozitiv al educației. Chișinău: Civitas, 2003. 320 p.

12. Herder J. G. von. Idei cu privire la filozofia istoriei umanității. București: Univers, 1973.

13. Lupasco S. Logica dinamică a contradictoriului. București: Editura Politică, 1982.

Andrei Mudrea. *Amintire. Creangă și Eminescu.*
1989, u. p. 180 × 120 cm

BDD-A30702 © 2019 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:54:29 UTC)